

TALTEORI

Wilson's sætning og Euler-Fermats sætning.

Disse noter forudsætter et grundlæggende kendskab til talteori som man kan få i Marianne Terps og Peter Trosborgs noter om talteori.

Noterne vil primært introducere forskellige opgaveteknikker hvor man skal se på divisorer eller benytte Wilson's sætning eller Euler-Fermats sætning.

1 Primfaktoropløsning

Ifølge aritmetikkens fundamentalsætning kan ethvert naturligt tal større end 1 primfaktoropløses på entydig måde, og dette er grundlaget for hele talteorien.

1.1 Sætning

Et naturligt tal n større end 1 med primfaktoropløsning

$$n = p_1^{\alpha_1} p_2^{\alpha_2} \dots p_m^{\alpha_m}$$

har $(1 + \alpha_1)(1 + \alpha_2) \dots (1 + \alpha_m)$ forskellige divisorer.

BEVIS. Enhver divisor i n er på formen

$$p_1^{\beta_1} p_2^{\beta_2} \dots p_m^{\beta_m},$$

hvor $\beta_i \in \{0, 1, \dots, \alpha_i\}$. Dermed har n i alt $(1 + \alpha_1)(1 + \alpha_2) \dots (1 + \alpha_m)$ forskellige divisorer.

1.2 Eksempel

Denne sætning medfører eksempelvis at samtlige tal med netop p divisorer hvor p er et primtal, netop er alle $(p-1)$ 'te potenser af primtal.

1.3 Opgave

Et naturligt tal n , som højst er 500, har den egenskab at når man vælger et tal m tilfældigt blandt tallene $1, 2, 3, \dots, 499, 500$, så er sandsynligheden $\frac{1}{100}$ for at m går op i n . Bestem den største mulige værdi af n . (Georg Mohr-Konkurrencen 2006)

1.4 Opgave

Lad n være produktet af samtlige tal mindre end en million med præcis 9 divisorer. Vis at n er et kvadrattal.

2 Divisorer

I mange typer opgaver kan det betale sig at se på hvilke mulige divisorer et udtryk kan have eller finde største fælles divisor for to udtryk.

2.1 Eksempel

I dette eksempel vil vi vise at hvis a, b, c og d er naturlige tal således at $ab = cd$, da er $a^n + b^n + c^n + d^n$ et sammensat tal for alle naturlige tal n . Når vi skal vise at $a^n + b^n + c^n + d^n$ er sammensat, skal vi gerne kunne faktorisere udtrykket, og derfor ønsker vi at se på hvilke fælles faktorer a, b, c og d har. Da $ab = cd$, kan vi se at en primdivisor i a også er divisor i c eller d . Dette udnytter vi til at indse at der findes naturlige tal r, s, u og v så $a = ru$, $b = sv$, $c = rs$ og $d = uv$. Nu har vi klarlagt sammenhængen mellem de fire tal og kan derfor faktorisere:

$$a^n + b^n + c^n + d^n = r^n u^n + s^n v^n + r^n s^n + u^n v^n = (r^n + v^n)(s^n + u^n).$$

Da begge faktorer er større end 1 for alle naturlige tal n , er $a^n + b^n + c^n + d^n$ et sammensat tal.

2.2 Opgave

Om tre naturlige tal a, b og c gælder at a er ulige, og at a, b og c ikke har en fælles divisor større end 1. Desuden er

$$\frac{2}{a} + \frac{1}{b} = \frac{1}{c}.$$

Bevis at abc er et kvadrattal.

2.3 Største fælles divisor

Den største fælles divisor og regnereglerne for den kan fx benyttes til at vise at brøken $\frac{n^2+n-1}{n^2+2n}$ er uforkortelig for alle naturlige tal n , da dette er ensbetydende med at største fælles divisor mellem tæller og nævner er 1. Der gælder som bekendt følgende regneregler for den største fælles divisor

$$\gcd(a, b) = \gcd(a, b - ma), m \in \mathbb{Z}.$$

Dermed er

$$\begin{aligned} \gcd(n^2 + n - 1, n^2 + 2n) &= \gcd(n^2 + n - 1, n^2 + 2n - (n^2 + n - 1)) = \gcd(n^2 + n - 1, n + 1) = \\ &= \gcd(n^2 + n - 1 - n(n + 1), n + 1) = \gcd(-1, n + 1) = 1. \end{aligned}$$

2.4 Opgave

Vis at brøken

$$\frac{n^3 + 2n}{n^4 + 3n^2 + 1}$$

er uforkortelig for alle hele tal n .

2.5 Opgave

Lad $a_n = n^2 + 500$ og $g(n) = \gcd(a_n, a_{n+1})$. Vis at g er en begrænset funktion, og bestem den største værdi af g .

2.6 Eksempel

Nu skal vi se et eksempel på hvordan man også i forbindelse med at bestemme største fælles divisor kan benytte moduloregning.

Lad x, m og n være naturlige tal, hvor m er ulige, og $x > 1$.

Vi vil nu bestemme $\gcd(a^m - 1, a^n + 1)$.

Sæt $\gcd(a^m - 1, a^n + 1) = d$. I stedet for at forsøge at reducere dette udtryk regner vi a^{nm} modulo d på to forskellige måder da det kan give os informationer om d .

$$a^{nm} = (a^m)^n \equiv 1^n \equiv 1 \pmod{d}.$$

Desuden er

$$a^{nm} = (a^n)^m \equiv (-1)^m \equiv -1 \pmod{d}.$$

Dermed er $d = 2$ når a er ulige, og $d = 1$ når a er lige.

2.7 Opgave

Bestem samtlige naturlige tal $n, m > 2$ for hvilke $2^n - 1$ går op i $2^m + 1$.

3 Potenser af heltal som divisorer

Når divisorerne er potenser af heltal, kan man udnytte dette.

3.1 Eksempel

I dette eksempel skal vi se på hvordan man udnytter at en potens af et helt tal er divisor i et produkt. Hvis vi ser på ligningen

$$x(x + 1) = y^n,$$

kan vi se at hvis findes er en heltallig løsning, da må både x og $x + 1$ være n 'te potenser af et helt tal da to på hinanden følgende hele tal ikke har nogen fælles divisorer. Men da må $1 = x + 1 - x = b^n - a^n$ hvilket ikke kan lade sig gøre når $n > 1$.

Vi udnytter altså her at to på hinanden følgende tal ikke har nogen fælles divisorer, til at indse at ligningen ikke har nogen heltallige løsninger. I det hele taget kan man udnytte at fælles divisorer for n og $n + a$ også er divisorer i a .

3.2 Opgave

Vis at ligningen

$$x^3 + 3 = 4y(y + 1)$$

ikke har nogen heltallige løsninger.

3.3 Opgave

For hvilke naturlige tal m og n , hvor m er ulige, er $m^n + 1$ et kvadrattal?

3.4 Opgave

Vis at der ikke findes naturlige tal x, y og $n, n > 1$, for hvilke

$$x(x+1)(x+2) = y^n.$$

Bemærkning

Generelt gælder at k på hinanden følgende tal, $k > 1$, aldrig er en n 'te potens af et helt tal, når $n > 1$.

3.5 Opgave

Bestem alle naturlige tal n for hvilke $n2^{n-1} + 1$ er et kvadrattal.

3.6 Opgave

Bestem alle par x og y af hele tal for hvilke

$$1 + 2^x + 2^{2x+1} = y^2.$$

(IMO 2006)

4 Wilson's sætning

I Marianne Terps og Peter Trosborgs noter om talteori er Wilson's sætning bevist så her refererer vi den blot.

4.1 Wilson's sætning

For ethvert primtal p gælder

$$(p-1)! \equiv -1 \pmod{p}.$$

4.2 Eksempel

Wilson's sætning kan bl.a. benyttes til at vise at hvis p er et primtal som har rest 1 ved division med 4, da er -1 kvadratisk rest modulo p , dvs. at ligningen $x^2 \equiv -1 \pmod{p}$ har en løsning.

Lad nemlig p være et primtal på formen $p = 4m + 1$. Ifølge Wilson's sætning gælder

$$-1 \equiv (p-1)! \equiv 1 \cdot 2 \cdot \dots \cdot 2m \cdot (-2m) \cdot \dots \cdot (-2) \cdot (-1) \equiv ((2m)!)^2 \pmod{p}.$$

Dvs. at $((2m)!)^2 \equiv -1 \pmod{p}$, og dermed ses at -1 er kvadratisk rest modulo p . Senere skal vi se at -1 ikke er kvadratisk rest modulo primtal på formen $4m + 3$.

4.3 Opgave

Bestem samtlige naturlige tal n for hvilke n går op i $(n-1)! + 1$.

4.4 Opgave

Er det muligt at dele en mængde bestående af ti på hinanden følgende naturlige tal i to disjunkte delmængder, som samlet indeholder alle ti tal, således at produktet af elementerne i hver af de to delmængder bliver det samme tal?

5 Euler-Fermats sætning

I talteori opgaver hvor der indgår potenser, kan det være en hjælp at kende Euler-Fermats sætning. Sætningen er bevist i Marianne Terps og Peter Trosborgs noter om talteori så her refererer vi den blot.

5.1 Euler-Fermat

Lad n være et naturligt tal, og a et helt tal således at $(a, n) = 1$. Da gælder

$$a^{\phi(n)} \equiv 1 \pmod{n}.$$

5.2 Fermats lille sætning

Fermats lille sætning er et specialtilfælde af Euler-Fermat:

For et primtal p og et helt tal a hvor $(p, a) = 1$, gælder

$$a^{p-1} \equiv 1 \pmod{p}.$$

5.3 Eksempel

Euler-Fermats sætning kan bl.a. benyttes til at reducere potensen hvis man fx ønsker at udregne $6^{162} \pmod{25}$. Da $\phi(25) = \phi(5^2) = (5-1)5 = 20$, er $6^{162} = 6^2(6^{20})^8 \equiv 6^2 \equiv 11 \pmod{25}$.

5.4 Inverse elementer

Hvis a og n er to indbyrdes primiske hele tal, da kan Euler-Fermats sætning benyttes til at konstruere en invers til $a \pmod{n}$. En invers til a er et helt tal a^{-1} som opfylder $a \cdot a^{-1} \equiv 1 \pmod{n}$. Ifølge Euler-Fermats sætning er $a^{\phi(n)-1}$ en invers til a da $a^{\phi(n)} \equiv 1 \pmod{n}$.

5.5 Sætning

Lad $(a, n) = 1$, og antag at $a^m \equiv 1 \pmod{n}$. Da gælder at

$$a^{(\phi(n), m)} \equiv 1 \pmod{n}.$$

BEVIS: Den største fælles divisor af to tal kan altid skrives som en linearkombination af tallene, dvs. der findes hele tal s og t så $(\phi(n), m) = s\phi(n) + tm$. Dermed er

$$a^{(\phi(n), m)} = a^{s\phi(n) + tm} = (a^{\phi(n)})^s (a^m)^t \equiv 1 \pmod{n}.$$

5.6 Eksempel

Findes der et helt tal n hvis cifre er lutter 1-taller således at n er delelig med 1999? Ja, det kan man benytte Euler-Fermats sætning til at vise. Da 1999 er et primtal, er $\phi(1999) = 1998$. Der gælder nu at

$$10^{1998} \equiv 1 \pmod{1999}.$$

Dermed går 1999 op i $10^{1998} - 1 = 9 \cdot \underbrace{1111111 \dots 111}_{1998}$, og da $(1999, 9) = 1$, må 1999 gå op

i $\underbrace{1111111 \dots 111}_{1998}$.

Opgaven kan faktisk også løses alene ved brug af skuffeprincippet og simple overvejelser om rester.

5.7 Opgave

Vis at hvis m er et naturligt tal der ikke er delelig med 2, 3 eller 5, da findes et helt tal n hvis cifre er lutter 1-taller således at n er delelig med m .

5.8 Opgave

Lad a og n være to indbyrdes primiske hele tal. Vis at hvis m er det mindste naturlige tal så

$$a^m \equiv 1 \pmod{n},$$

da er m divisor i $\phi(n)$.

5.9 Opgave

Lad m være et ulige naturligt tal, og betragt følgen $a_0 = m$ og $a_n = 2a_{n-1} + 1$ for $n \in \mathbb{N}$. Vis at der findes uendeligt mange tal i følgen som er delelige med m .

5.10 Opgave

Antag at $n, k \geq 2$ er to naturlige tal.

Vis at da er mindst et af tallene $p = n + k^n$ og $q = nk^{(k^n-1)} + 1$ ikke et primtal.

5.11 Opgave

Bestem alle naturlige tal n , således at $3^n + 1$ er delelig med n^2 . (Baltic Way 2006)

6 Primtal på formen $p = 4m + 3$

Primtal af formen $p = 4m + 1$ og primtal af formen $p = 4m + 3$ har forskellige egenskaber, og her vil vi se på et par af disse.

6.1 Sætning

Der gælder at -1 er kvadratisk rest modulo primtal på formen $p = 4m + 1$, mens -1 ikke er kvadratisk rest modulo primtal på formen $p = 4m + 3$.

BEVIS: Vi har tidligere sæt at -1 er kvadratisk rest modulo primtal p på formen $p = 4m + 1$. Antag nu at der findes et helt tal x så $x^2 \equiv -1 \pmod{p}$, hvor $p = 4m + 3$. Dette giver at

$$x^{4m+2} = (x^2)^{2m+1} \equiv (-1)^{2m+1} \equiv -1 \pmod{p},$$

men ifølge Euler-Fermat er $x^{4m+2} \equiv 1 \pmod{p}$, hvilket er en modstrid.

6.2 Sætning

Lad p være et primtal på formen $p = 4m + 3$. Hvis p går op i summen af to kvadrattal $a^2 + b^2$, da går p op i både a og b .

BEVIS: Antag at $a^2 + b^2 \equiv 0 \pmod{p}$, og at a ikke er delelig med p . Da findes en invers a^{-1} til a modulo p , og dermed har vi

$$a^2(a^{-1})^2 + b^2(a^{-1})^2 \equiv 0 \pmod{p}.$$

Dette giver

$$1 + (ba^{-1})^2 \equiv 0 \pmod{p},$$

hvilket er en modstrid da -1 ikke er kvadratisk rest modulo p . Derfor må p gå op i a og dermed også i b .

6.3 Korollar

Et specialtilfælde af sætningen er at et primtal p på formen $p = 4m + 3$ ikke kan skrives som sum af to kvadrattal. Primtal på formen $p = 4m + 1$ kan derimod altid skrives som sum af to kvadrattal, og det skal vi se nærmere på om lidt.

6.4 Opgave

Om et helt tal n oplyses at n er kvadrattal, og at samtlige primfaktorer i n er på formen $4m + 3$. (At et tal er kvadrattal betyder at alle primtal i primfaktoropløsningen indgår i 1. potens.)

Vis at n ikke kan skrives som sum af to kvadrattal.

6.5 Opgave

Vis at $n^2 + 3$ ikke er et kubiktal for noget naturligt tal n . (Vink: Udnyt ovenstående teori samt at $m^3 + 1 = (m + 1)(m^2 - m + 1)$.)

For at bevise at primtal på formen $p = 4m + 1$ kan skrives som sum af to kvadrater, har vi brug for følgende sætning.

6.6 Thues sætning

Lad n være et helt tal større end 1, og lad k være det mindste hele tal så $k > \sqrt{n}$, dvs. at $k - 1 \leq \sqrt{n}$.

Antag at a er et tal som er primisk med n . Da findes hele tal x og y , $x, y \in \{1, 2, \dots, k - 1\}$, så

$$ay \equiv x \pmod{n} \text{ eller } ay \equiv -x \pmod{n}.$$

BEVIS.

Betragt alle tal på formen $ay' + x'$ hvor $x', y' \in \{0, 1, 2, \dots, k - 1\}$. Da der er $k^2 > n$ par x', y' , findes ifølge skuffeprincippet mindst to par så $ax' + y'$ har samme rest modulo n . Der findes altså $x_1, x_2, y_1, y_2 \in \{0, 1, 2, \dots, k - 1\}$, så $a(y_1 - y_2) \equiv x_2 - x_1 \pmod{n}$, hvor $x_1 \neq x_2$ eller $y_1 \neq y_2$.

Antag at $x_1 = x_2$. Da vil n gå op i $a(y_1 - y_2)$, og da $(a, n) = 1$ vil n gå op i $y_1 - y_2$, dvs. $y_1 = y_2$ da $y_1, y_2 \in \{0, 1, 2, \dots, k - 1\}$. Hvis vi antager at $y_1 = y_2$, får vi tilsvarende at $x_1 = x_2$. Dermed er

$$0 < |x_1 - x_2|, |y_1 - y_2| \leq k - 1.$$

Sæt nu $y = |y_1 - y_2|$ og $x = |x_1 - x_2|$. Da er

$$ay \equiv x \pmod{n} \text{ eller } ay \equiv -x \pmod{n}.$$

6.7 Opgave

Lad p være et primtal på formen $p = 4m + 1$. Udnyt Thues sætning samt at -1 er kvadratisk rest modulo p , til at vise at p kan skrives som sum af to kvadrater.

6.8 Opgave

Hvilke positive hele tal n kan skrives som sum af to kvadrater? (Bemærk at nul også regnes for et kvadrat)